

BİRECİK SUR KAPILARINDAN, URFA KAPISI VE MEÇAN KAPISI'NIN MİMARİ OLARAK İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ*

REVIEW AND ASSESSMENT OF URFA GATE AND MEÇAN GATE, TWO GATES AT BİRECİK CITY WALLS, FROM AN ARCHITECTURAL ASPECT

АРХИТЕКТУРНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ И ОЦЕНКА ВОРОТ БИРЕЧИК-СУР, ВОРОТ УРФА И ВОРОТ МЕЧАН

Mustafa GÜLER**

ÖZ

Birecik'in tamamını çevrelemiş olan şehir surlarının, günümüzde çok az bir kısmının izleri ve surlar üzerinde şehre girişi sağlayan dört kapıdan ise yalnızca ikisi Urfa Kapısı ile Meçan Kapısı mevcuttur.

Urfa Kapısı, Birecik'in doğu tarafındaki sur duvarları üzerinde yer almakta olup, Urfa yönünden girişi sağlamaktadır. Kapının, kuzey tarafında sur duvarına bitişik Kule Mescidi, güney tarafında ise iki adet dikdörtgen mekân bulunmaktadır. Urfa Kapısı, kesme taştan yığma yapım tekniğinde yapılmıştır. Kapıda yer alan kitabelerden surun yapımının Mısır Memluk Sultanı Kayıtbay devrinde, H.14 Ramazan 888/M.16 Ekim 1483 tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Meçan Kapısı, şehir surlarının güneydoğu tarafında yer almaktadır. Kesme taştan yığma yapım tekniğinde yapılmış olan kapı kısmen yıkılmıştır. Kuşak kitabede buranın yapılmasının, Memluk Sultanı Kayıtbay'ın emri ile hicri 889/miladi 1484 senesinin son on gününde tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmayla, Urfa'nın Birecik ilçesindeki Memluklu dönemine ait iki sur kapısı, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı, mimari olarak incelenerek, kapıların tarihçesi, dönemi, süsleme özellikleri ve özgün durumları tartışılarak, kapıların mimarlık tarihi açısından değerlendirilmesi ve tanıtılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birecik, Meçan Kapısı, Memluk, Urfa, Urfa Kapısı, Sur Kapısı.

* Bu çalışma 23-25 Mart 2018 yılında Kudüs'de yapılmış olan 2. Uluslararası Sosyal Bilimler kongresinde sözlü olarak sunulan "Urfa'nın Birecik İlçesinde Günümüzde Mevcut, Memluklu Dönemi İki Sur Kapısı; Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı" isimli tebliğin değiştirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

** **ORCID:** [0000-0001-9108-8818](https://orcid.org/0000-0001-9108-8818), Doç.Dr., Harran Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Mimarlık Bölümü, mustafaguler@harran.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: GÜLER, M. (2023). BİRECİK SUR KAPILARINDAN, URFA KAPISI VE MEÇAN KAPISI'NIN MİMARİ OLARAK İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (60), 41-74. DOI: [10.17498/kdeniz.1390448](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1390448)

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

ABSTRACT

As is the case in many medieval cities in Anatolia, Birecik also featured a citadel surrounded by city walls. Today, however, since the fabric of Birecik old city suffered extreme destruction, the citadel lies deserted and the city walls are in ruins almost entirely. Only a few traces of the city walls that used to surround the entire city, and only two of the four gates that provide access to the city on the city walls exist today. The two gates at the city walls that have survived to the present day are Urfa Gate and Meçan Gate.

Urfa Gate is located on the city walls on the east side of Birecik. The gate provides access from Urfa side. Kule Mescidi (Tower Masjid) stands adjacent to the city wall on the north side of the gate, while two rectangular spaces are present on the south side. Urfa Gate was constructed using ashlar masonry technique. The eastern facade of the gate features compositions made with large stalactites with ornaments in the form of segmented lancet arches, shell-shaped niches, rosettes and palmettes decorating the space in-between the stalactites. There are inscriptions written in extended letters on the round panels on the façade, and also at the kerb extending along the walls of the facade. The inscriptions on the gate reveal that construction of the fortification wall was completed on Ramadan 14, 888/October 16, 1483 during the reign of Kayıtbay, the Sultan of Egyptian Mamluks.

Meçan Gate is located on the southeast side of the city walls. The gate constructed using ashlar masonry technique has been partially demolished. The inscription in the kerb on the upper part of the gate traverses all along the gate. The peripheral inscription describes that the construction of the gate was completed in the last ten days of the H.889 / A.D. 1484 under order by Kayıtbay, the Sultan of Mamluks.

This study aims to evaluate, regarding the history of architecture, and to introduce two gates at the city walls from Mamluk period, Urfa Gate and Meçan Gate, in Birecik district of Urfa Province, from an architectural point of view, by discussing the history, the period, ornamental features as well as the original state of the gates.

Key Words: Birecik, Mamluk, Meçan Gate, Urfa, Urfa Gate, Rampart Gate.

Аннотация

В процессе археологических находок сохранились лишь следы очень небольшой части городских стен, окружавших весь Биречик, и только двое из четырех ворот, обеспечивавших въезд в город на городских стенах, - ворота Урфа и ворота Мечан.

Ворота Урфа расположены на городских стенах с восточной стороны Биречика и обеспечивают доступ в город со стороны Урфы. С северной стороны ворот к городской стене примыкает башенная мечети, а с южной - два прямоугольных помещения. Ворота Урфы были построены из тесаного камня в технике каменной кладки. Из надписей на воротах следует, что строительство городской стены было завершено в 14 день Рамадана в 888 г. / 16 октября 1483 г. во времена правления египетского мамлюка султана Кайытбая.

Ворота Меджан расположены на юго-восточной стороне городских стен. Ворота, выполненные из тесаного камня в технике каменной кладки, в настоящее время были частично разрушены. По надписи на поясе можно понять, что строительство этого места было завершено в последние десять дней в 889 / 1484 года по приказу мамлюкского султана Кайытбая.

Целью данного исследования является оценка и представление данных ворот как архитектурным достоянием, с точки зрения истории архитектуры путем архитектурного анализа двух ворот, относящихся к мамлюкскому периоду в районе Биречик города Урфы, - ворота Урфа и Меджан, а также обсуждение истории этого периода, особенностей орнамента и первоначального состояния ворот.

Ключевые слова: Биречик, ворота Меджан, мамлюки, Урфа, ворота Урфа, стенные ворота.

GİRİŞ

Birecik coğrafi olarak, Urfa ilinin batısında, Fırat nehri kenarında bulunmaktadır. Birecik, Antik dönemden günümüze pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, oldukça eski bir yerleşim yeridir. Anadolu'da pek çok Orta Çağ şehirlerinde olduğu gibi, Birecik'in de bir İç Kalesinin olduğu ve etrafının da surlarla çevrildiği görülmektedir.

Günümüzdeki savaş teknikleri ve silahları kullanılmadığı eski çağlarda, kale ve surlar, yerleşim alanlarının ve şehirlerin korunması için en önemli savunma yapılarıdır. Savaşlarda ise muhtemelen en çok tahrip edilen yapılar, kale ve sur yapıları olmalıdır.

Surların özellikle de sur kapılarının, savunma yapıları olmalarıyla birlikte şehre gelenlerin karıştığı ve gidenlerin de uğurlandığı mekanlar olması sebebiyle birer prestij ve temsil yapıları olduklarını da görmekteyiz. Özellikle sur kapılarının şehre dışardan gelen insanları, ihtişamı ve güzelliğiyle etkilemesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Birecik'te de İç Kale, eski şehir merkezinde yer almakta, şehir surları da şehri çevrelemekteydi. Ancak günümüzde Birecik'in eski şehir dokusu çok tahrip olduğundan, İç Kalesi metruk, şehir surlarının ise tamamına yakını yıkılmış durumdadır.

Surlardaki kitabelerde, surların Memluk Sultanı Kayıtbay'ın döneminde yaptırıldığı yazılı olsa da Birecik surlarının (inşa tarihi kesin bilinmemekle birlikte) Büyük İskender veya Bizans İmparatoru I.Anastasius tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir (Paydaş ve Narin, 2022, s. 55). Çünkü stratejik bir konuma sahip olan Birecik'in Kayıtbay'ın döneminde kadar surlarla çevrili olmadığını düşünmek mümkün değildir.

Şehir surlarında, şehre giriş-çıkışlar sur kapıları ile sağlanmaktadır. Birecik surlarında da Meydan Kapısı, Urfa Kapısı, Meçan Kapısı ve Bağlar Kapısı olmak üzere dört kapı bulunmaktaydı (Kürkçüoğlu, 1996, s.59). Birecik şehrinin tamamını çevrelemiş olan şehir surlarının, günümüzde çok az bir kısmının izleri ve surlar üzerindeki dört kapıdan ise Urfa Kapısı ile Meçan Kapısı'nın bir kısmı sağlamdır.

1.URFA KAPISI (Bâb-ı Ruha)

Birecik'in etrafını çevreleyen dış surların doğu duvarı üzerinde yer alan Urfa Kapısı, günümüzde Sancak Mahallesiindedir. Birecik'e, Urfa tarafından girişi sağlamaktadır. Şehir surunun bu kısmında, sadece Urfa Kapısı bölümü, günümüze sağlam olarak ulaşabilmiştir. Kapı, kesme taştan yığma yapım tekniğinde inşa edilmiştir. Sur duvarları ve kapıdaki taşların, ön yüzlerinin dört kenarı muntazam olarak yonulmuş, taşların orta kısımları ise ön tarafa bombe yapacak şekilde kaba yonu(bosajlı) bırakılmıştır (Çiz.7.)(Fot. 7,20,21).

Sur duvarı üzerindeki kapının, doğu tarafında yer alan giriş kısmında, sur duvarlarıyla kapının sivri kuşatma kemeri aynı hizada, kuşatma kemeri içerisinde ise duvar geriye çekilerek kapıyı oluşturmaktadır (Çiz. 1)(Fot. 1,2). Kapının lentosunun oturduğu taşlar, iki yanda kapının iç kısmına doğru çıkıntı yapmaktadır.

Urfa Kapısı genel olarak, giriş kapısının arka (batı) tarafındaki, ortadaki bölümün etrafındaki dört eyvan şeklindeki giriş kısmından, güney tarafındaki burç şeklindeki bir odadan ve kuzey tarafında yer alan mescit kısmından oluşmaktadır (Çiz. 1).

Giriş kapısının arka tarafındaki kısım, ortadaki bölümün etrafındaki, adeta dört eyvan şeklindeki mekânlardan oluşmaktadır. Girişin arka tarafındaki orta kısım ile güney taraftaki eyvana benzeyen kısım çapraz tonozla, diğer eyvan şeklindeki bölümler, ortadaki çapraz tonozun, tonozlarının o yönde devam ettirilmesiyle, beşik tonozlarla örtülmüştür (Çiz. 1,2,3)(Fot. 3,4). Güney taraftaki eyvan şeklindeki bölümün, güneybatı tarafında,

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

ikinci bir eyvan şeklindeki mekân bulunmaktadır. Bu kısmın üzeri de çapraz tonozun batı kenarı, o yönde devam ettirilerek, beşik tonozla örtülmüştür.

Güney taraftaki eyvan şeklindeki mekândan, Urfa Kapısı'nın güney tarafındaki, kareye yakın dikdörtgen şeklindeki bir odaya-burca geçilmektedir. Burcun üzeri çapraz tonozla örtülmüştür (Çiz. 1).

Burcun kuzey duvarında, büyükçe bir niş içerisinde ve kapıya (cepheye) açılan bir mazgal pencere bulunmaktadır (Çiz. 1,3)(Fot. 21).

Urfa Kapısı'nın kuzey tarafında ise mescit ile mescidin batı tarafında avlusu-bahçesi yer almaktadır(Fot.5). Kule Mescidi olarak bilinen yapı, yıkılmış ve metruk durumda iken, 1993 yılında onarılmıştır. Mescit, doğu-batı yönünde enine dikdörtgen şeklindedir. Mescidin üzeri, orta kısmı çapraz tonozla, doğu ve batı taraflar ise çapraz tonozun kenarları o yönde devam ettirilecek şekilde, beşik tonozla örtülmüştür (Çiz. 1)(Fot. 6).

Urfa Kapısı, Birecik şehir surları üzerinde bulunmakta ve surların bir parçasını oluşturmakla birlikte günümüzde, kapının devamındaki sur duvarları mevcut değildir. Urfa Kapısı'nda, kapının güney tarafındaki sur duvarı mevcut olmadığından, güney cephesi günümüzde taş duvar niteliğindedir (Çiz. 6). Batı tarafı, kapının arka bölümünü oluşturduğundan batı cephesinde, giriş kısmının ve güneyindeki eyvan şeklindeki bölümün sivri kemerleri görülmektedir (Çiz. 5)(Fot. 3,4). Kapının kuzey tarafında-cephesinde ise Kule Mescidi yer almaktadır (Çiz. 5)(Fot. 6).

Urfa Kapısı'nın doğu cephesi üzerinde, inşa, bani kitabeleri ve süslemeler mevcuttur (Çiz. 1,4)(Fot. 1,2).

Doğu cephesi üzerinde yer alan giriş kapısı, sivri kemerlidir (Fot. 2,7). Asıl giriş kapısı ise dikdörtgendir. Dikdörtgen giriş kapısının her iki yanında üzerine lentonun oturduğu yuvarlatılmış (dairevi) çıkmalar bulunmaktadır (Çiz. 7).

Kapının lentosunun üzerindeki alınlık kısmında, üç adet kitabe bulunmaktadır (Çiz. 7,8)(Fot. 7,8). Kapının alınlık kısmının en üst kısmında, daire şeklindeki bir madalyon içinde üç satırlık kitabe yer almaktadır. Madalyonun iki yanında birer büyük üçgen pano içerisinde akantus yaprağına benzeyen iri yapraklar ile yapılmış bitkisel kompozisyonlar bulunmaktadır (Çiz. 8)(Fot. 8). Madalyon şeklindeki Arapça mühür kitabede¹;

2- ابي النصر قايتباي
1- عز لمولانا السلطان الملك الأشرف
3- عز نصره

“Allah, Ebu'n-Nasr es-Sultan el-Melik el-Eşref Kayıtbay efendimizin zaferini aziz kulsın” yazılıdır(Çiz. 8,9)(Fot. 15).

Madalyonun alt kısmındaki kitabede²;

بسم الله الرحمن الرحيم

“Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla” yazılıdır(Çiz. 8).

Besmelenin hemen alt kısmındaki(kapının lentosunun üst kısmındaki) iki sıradan oluşan Arapça kitabede³;

1- أمر بعمارته مولانا السلطان الملك الأشرف ابو النصر قايتباي
2- عز نصره بتولى الفقير الى الله تعالى يونس الشرفى نائب بيره بلطف الله

¹ “‘Izzün li-Mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebi'n-Nasr Kayıtbay 'azze nasruhü”

² “Bismillâhirrahmânirrahîm”

³ “Emera bi-'imâratihî Mevlânâ es-Sultân el-Melikü'l-Eşref Ebu'n-Nasr Kayıtbay bi-tevellî el-fakîr ilallâhi Teâlâ Yunus eş-Şerefi nâibi'l-Bi're bi-lutfillâh.”

"Ebu'n-Nasr es-Sultan el-Melik el-Eşref Kayıtbay efendimiz Allah'ın yardımına muhtaç bir zât olan Birecik Nâibi Yunus eş-Şerefi'nin üstlenmesiyle bu binanın inşa edilmesini Allah'ın lütfuyla emretti" yazılıdır(Çiz. 8)(Fot. 8).

Kitabenin bulunduğu panonun sağ ve sol tarafında, birer iri palmet motifi görülmektedir.

Giriş kapısının sivri kemerinin her iki yanında ve cephe duvarlarında boydan boya uzanan bordürde bulunan iri harflerle yazılmış kitabe kuşağı yer almaktadır(Çiz. 4,7)(Fot. 9,16,17,18,19,20,21). Arapça kitabede⁴;

بسم الله الرحمن الرحيم أمر بإنشائه مولانا الاعظم الملك المعظم قانع أعناق الباغين باوتاد عدله و عاقر هموم القاصدين بعقار فضله السلطان المالك الشرف أبو النصر قايتباي عامر عام البلاد بديانته و بذله محيي السنة المحمدية بقوله و فعله رافع لواء الاسلام بخفض المظالم و قانع عماد الطغيان بردع آل ظالم منفق خزائنه في الطاعات و منشى الحصون الحفظ ديار المسلمين و صون اعراض المسلمات افضل ملوك عصره على الاطلاق و اقومهم في ذات الله بلا شقاق سيف الله المرهف ناصر الدين محمد المشرف السلطان المالك الملك الأشرف أبو النصر قايتباي عز نصره و آن انتهاء البناء في هذه السور المبارك الى هذا المكان في رابع عشر رمضان المعظم سنة ثمان و ثمانين و ثمانمائة من الهجرة

"Esirgeyen ve bağıslayan Allah'ın adıyla. Fazilet kaynağı ile kendisine ihtiyaçlarının karşılanması için gelenlerin ihtiyaçlarını karşılayarak üzüntülerini gideren, adaletinin doğruluğu ve güçlülüğü ile asilerin cezalarını veren ve adaleti sağlayan, büyük melik ve büyük sultan Mevlana el-Eşref Ebu Nasr Kayıtbay bunun inşasını emretti. Zulümleri durduran, isyancıların isyanını kıran, zalimleri alçaltarak mülkünden kovan, bütün beldeleri tamir ettiren, söz ve davranışlarıyla Hz. Muhammed'in sünnetini diriltten, bağış ve diyanetiyle İslam bayrağını yükselten, hazinesini taat için sarfeden, Müslüman memleketlerini ve Müslüman kadınların namusunu korumak için kaleler inşa eden, devrindeki meliklerin en faziletlisi, Allah'ın zatını tanımada zorluk çekmeyenlerin en kuvvetlisi, Allah'ın keskin kılıcı, Muhammed dininin yardımcısı olarak şereflenmiş, mülkün maliki Sultan Ebu Nasr el-Eşref Kayıtbay'dır (Allah onun yardımını yüceltsin). Bu yerde, bu mübarek surun yapımı 14 Ramazan 888/16 Ekim 1483 tarihinde tamamlanmıştır" yazılıdır(Çiz. 10-14).

Kitabe kuşağının bir taş sırası üstünde, belli aralıklar ile yerleştirilmiş yedi adet, daire şeklinde madalyon içerisinde mühür kitabe yer almaktadır(Çiz. 4,7)(Fot. 2, 9,20,21). Üç sıra halindeki Arapça kitabelerde, giriş kapısı üzerindeki madalyon şeklindeki kitabeyle, aynı yazı şablonu(Zaferler babası Kayıtbay. Yüce efendimiz Sultan Melik Eşref. Zaferi aziz kılınsın) kullanılmıştır(Çiz. 9)(Fot. 15).

Kapının orta kısmında, giriş kapısının sivri kemerinin üst kısmında (dairevi madalyonların bir taş sırası üzerinde), belirli aralıklara yan yana sıralanmış on adet, mukarnas benzeri konsol bulunmaktadır. Belirli aralıklarla, yan yana sıralanmış bu konsollar, yaklaşık iki taş sırası yüksekliğindedir(Çiz. 4,7,15)(Fot. 7,9,10,11,12).

Konsolların üst kısmında, konsolların aralarındaki bölümlerde, küçük süsleme kemerleri yer almaktadır(Çiz. 7,15)(Fot. 10,11,12,13). Süsleme kemerleri içerisinde, üç

⁴ Bismillahirrahmanirrahim. Emera bi-inşaihi Mevlana es-Sultanü'l-azam el-Melikü'l-Muazzam kamiu a'naki'l-bağın bi-evtadi adlihi ve akiri hüümü'l-kasidin bi-akari fadlihi es-Sultan el-malik el-melik el-Eşref Ebu'n-Nasr Kayıtbay amiru ammi'l-bilad bi-diyanetihi ve bezlihi muhyi's-sünneti'l-Muhammediyye bi-kavlihi ve fi'lihi rafiu livai'l-İslam bi-hafdi'l-mezalim ve kamiu imadi't-tuğyan bir-red'i külli zalim. Münfiku hazainihi bi't-taati ve münşi'l-husun li-hufzi diyari'l-müslimin ve savn-i a'razi'l-müslimat efdali muluki asrihi alel-ıtlak ve akvemuhum bi zatillahi bila şikak seyfullahi'l-mürhefi nasıru'd-dini'l-Muhammedi el-müşerref es-sultan el-malik el-melik el-Eşref Ebu'n-Nasr Kayıtbay azze nasruhu. Ve kane intihau'l-binai fi hazihi's-suri'l-mübarek ila haza'l-mekan fi rabi aşere Ramazan el-muazzam sene seman ve semanine ve semani-miete mine'l-hicre."

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

dilimli sivri kemer, istirdiye nişi, palmet ve rozet motifi gibi kompozisyonlarla yapılmış süslemeler bulunmaktadır. Süsleme kemerlerinin üst kısmında, belirli aralıklarla beş adet, dar ve uzun pencere(mazgal) yer almaktadır(Fot. 9,10,11).

Kapının, giriş kapısının da bulunduğu orta kısmı, en üstte dendane şeklinde bir taç kompozisyonuyla sona ermektedir. Alt kısmı geniş, üst kısmı dar olan, üçgenimsi dendane dilimlerinin günümüze çok az bir kısmı sağlam olarak ulaşmıştır(Çiz. 7)(Fot. 9,14).

Urfa Kapısı'nın doğu cephesinde, orta kısımdaki girişin her iki tarafında(cephesinde) yer alan kitabe kuşağının ve mühür kitabelerinin üst kısmında) senkendazlar görülmektedir(Çiz. 2,3,4)(Fot. 2,9,20,21). Senkendaz, eskiden kale dibine sokulan düşmana yukarıdan ağır taşlar atabilmek için kale kapısı ve duvarları üzerine altı açık bir cumba şeklinde yapılan çıkma(Ayverdi, 2006, s.2732) şeklindeki mimari elemanlardır.

Urfa Kapısı'nın duvar köşelerindeki senkendazların alt kısımlarındaki çıkmlar, üçerli ve üst üste üç sıra kademelidir(Çiz. 7)(Fot. 20,22,23). Duvar yüzeyinde, aralardaki senkendazların alt kısımlarındaki çıkmlar ise üst üste iki sıra kademeli, ikişerli veya üçerli guruplar halindedir(Fot. 20,24). Senkendazlarda dar, uzun pencereler(mazgal) bulunmaktadır. Ancak bu senkendazların sadece kuzey taraftaki ikisi sağlamdır. Sağlam olan bu senkendazlardan, senkendazların cephelerde, küçük, cumba şeklinde çıkmlar olduğu ve üst kısımlarının da üçgen şekilde(eğimli) olduğu(sona erdiği) anlaşılmaktadır(Fot. 22,24).

2. MEÇAN KAPISI (Vâdi-i Ceng Kapısı - Cenk Vadisi Kapısı)

Birecik şehir surlarının kuzeydoğu tarafında bulunan Meçan Kapısı, günümüzde Cumhuriyet mahallesi, Mazman sokağındadır. Meçan Kapısı, kesme taştan yığma yapım tekniğinde inşa edilmiştir. Sur duvarları ve kapıdaki taşların, ön yüzlerinin dört kenarı muntazam olarak yonulmuş, taşların orta kısımları ise ön tarafa bombe yapacak şekilde kaba yonu(bosajlı) bırakılmıştır (Fot. 28,29,35).

Kapının büyük bir bölümü yıkılmış ve tahrip olmuştur. Günümüzde “U” şeklinde bir sur duvarı parçası kalmıştır(Çiz. 17)(Fot. 25). “U” şeklindeki sur duvarının kuzey tarafında giriş kapısı yer almaktadır(Fot. 26). Asıl giriş kapısı dikdörtgendir(Fot. 27). Dikdörtgen kapının üst kısmında kapı lentosunun da oturduğu dairevi çıkmlar bulunmaktadır. Günümüzde, zemin çok dolmuş-yükselmiş olduğundan kapı, basık bir giriş kapısı olarak algılanmaktadır(Fot. 27). Giriş kapısının arka tarafında beşik tonozlu bir bölüm bulunmaktadır(Fot. 30,31).

Meçan Kapısı'nın “U” şeklindeki sur duvarı üzerinde(giriş kapısının lentosunun üst hizasında) bir taş sırası, bordür içerisinde yer alan yazı, kapıyı boydan boya dolanmaktadır(Fot. 26-29) Oldukça iri olan yazı, dik hatlarla yazılmıştır(Fot. 33-35). Yazı kuşağının üzerinde üç taş sırası daha bulunmaktadır(Fot. 27).

“U” şeklindeki duvarın batı kısmında bir mazgal pencere bulunmaktadır(Çiz. 17). Bu mazgal pencerenin arka(batı) tarafı büyükçe bir niş şeklindedir(Fot. 32). Ayrıca güney duvarında da bir mazgal pencere görülmektedir(Çiz. 17)(Fot. 29). Mazgal pencerelerin günümüzdeki yüksekliği(kotu), Meçan Kapısı'nın bulunduğu bu kısımda zemin seviyesinin çok yükselmiş olduğuna işaret etmektedir.

“U” şeklindeki sur duvarı üzerinde, kuşak şeklinde duvarı dolanan Arapça kitabede⁵;

⁵ “Bismillâhirrahmânirrahîm. Emera bi-inşâihi Mevlânâ es-Sultân el-Makâmü'l-azîm ve'l-melikü'l-muazzam sultanü'l-İslam ve'l-müslimin muhyi'l-adli fi'l-âlem hâdimü'l-haremeyn ve'l-kibleteyn el-hâcc ilâ beytillâhi'l-harâm seyfullâhi'l-mürhef Mevlânâ es-Sultân el-Melik el-Eşref Ebi'n-Nasr

بسم الله الرحمن الرحيم امر باتشائه مولانا السلطان المقام العظيم والملك المعظم سلطان الاسلام والمسلمين
محي العدل في العالم خادم الحرمين والقبليتين الحاج الى بيت الله الحرام سيف الله المرهف مولانا السلطان الملك الاشرف
ابى النصر قايتباى عز نصره بتولى الفقير الشرفى يونس نائب البيره عفا الله عنه و كان الفراغ الى هذا البدن فى العشر
الآخر سنة تسع و ثمانين و ثمان مائة

“Esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla. Bu binanın yapılmasını; bu makamın sultanı, yüce melik, İslam’ın ve Müslümanların sultanı, adaleti ihyâ eden, Mekke ve Medine’nin ve iki kiblenin hizmetkârı olan, Allah’ın evini ziyaret ederek hacı olan, Allah’ın keskin kılıcı, efendimiz, büyük sultan ve melik Ebu’n-Nasr, Birecik Naibi Yunus’un (Allah onu affetsin) yönetimi altında emretti. Bu surların yapımı, H. 889/M.1484 senesinin son on gününde tamamlandı” yazılıdır.

Günümüzde Meçan Kapısı’nın büyük bir bölümü yıkılmış ve tahrip olmuş olsa da, kapının yıkılmadan önceki halini gösteren, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Küt.; II, Abdülhamit Albümü, 90434/20 numaralı fotoğraf (Parlak, 2010 S.182), kapının özgün durumu hakkında bazı bilgiler vermektedir (Fot.36). Bu fotoğraftan, U şeklindeki giriş kapısında, köşelerde ve aralarda, üst kısmında senkendazların yer aldığı, kapıdaki yazı kuşağının üst kısmında bir madalyonun bulunduğu anlaşılmaktadır (Fot.36). Ayrıca fotoğraftan kapının isminin **Vâdi-i Ceng Kapısı** olduğu da öğrenilmektedir (Fot.36).

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Birecik şehir surları üzerinde dört adet giriş kapısının bulunduğu bilinmektedir. Bu kapılar Meydan Kapısı, Urfa Kapısı (Bâb-ı Ruha), Meçan Kapısı (Vâdi-i Ceng Kapısı) ve Bağlar Kapılarıdır. 16. yüzyıl başlarında, Birecik’te Meydan, Vâdi Cenk, Bab-ı Ruha ve Merkez adını taşıyan dört mahalle bulunmaktaydı (Bostan, 1992, s.188). Mahalle isimlerinden, üç mahallenin isminin de sur kapılarıyla aynı isimler olduğu görülmektedir.

Birecik şehir surları üzerindeki giriş kapılarından, Meydan Kapısı ve Bağlar Kapısı, günümüze ulaşamamıştır. Bu kapıların dışında, Kuzey Kapısı isminde bir kapı daha bulunmaktadır (Parlak, 2010. s.187). Ancak Meydan Kapısı özgün halini gösteren, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Albümü 90434/7 numaralı fotoğraf (Parlak, 2010, s.187) kapı hakkında bazı bilgiler vermektedir (Fot. 39). Bu fotoğraftan, kapının sivri kemerli olduğu, asıl giriş kapısının ise dikdörtgen olduğu, dikdörtgen giriş kapısının her iki yanında üzerine lentonun oturduğu yuvarlatılmış (dairevi) çıkmalar bulunduğu, kapının üst kısmında da senkendazların yer aldığı ve kapının sivri kemerinin üst kısmında da bir madalyonun bulunduğu görülmektedir (Fot.39). Meydan Kapısının kitabesi günümüzde mevcut değildir. Oppenheim (1913:102-103) tarafından okunmuş olan, Cemâziyel-âhir ayı H.887/18 Temmuz-15 Ağustos M.1482 tarihli kitabe⁶;

“Allah’ın adıyla... Allah; en büyük sultan, Allah’ın keskin kılıcı, en şerefli melik olan Ebu’n-Nasr Kayıtbay’ın izzetini, güç ve makamını aziz eylesin.

Ey Allahum! En şerefli sultan olan Ebu’n-Nasr Kayıtbay’ın izzetini, güç ve makamını daim eyle! Cemâziyel-âhir ayı 887 senesi” yazıdır.

Urfa’nın, Birecik ilçesinde şehir surları üzerinde bulunan Urfa, Meçan ve Meydan Kapıları’nın her üçünün de yaklaşık, aynı tarihte inşa edildiği görülmektedir. Urfa Kapısı,

---

Kayıtbay azze nasruhû bi-tevellî el-fakir eş-Şerefi Yunus nâibi'l-Bi're afallâhu anhu. Ve kâne'l-ferâğu ilâ hâza'l-beden fi'l-aşri'l-âhir sene tis'a ve semânine ve semânimie."

⁶ *“Bismillâhirrahmânirrahim. 'İzzün li-Mevlânâ es-sultânî'l-a'zam seyfillahi'l-mürhef el-melik el-eşref Ebi'n-Nasr Kayıtbay bi-tevellî el-fakir ilallâhi teâlâ Yunus sene seb'a ve semânin ve semânimie.*

Allahümme ve edim el-'izze li-Mevlânâ es-sultân el-Eşref Ebi'n-Nasr Kayıtbay fi şehri cümadi'l-âhir sene seb'a ve semânine ve semânimie”

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

14 Ramazan 888/16 Ekim 1483 tarihinde, Meçan Kapısı H. 889/M. 1484 senesinin son on gününde ve Meydan Kapısı da Cemâziyel-âhir ayı H.887/18 Temmuz-15 Ağustos M.1482 tarihinde tamamlanmıştır. Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı Mısır Memluk Sultanı Kayıtbay devrinde onun Birecik Naibi Yunus tarafından yaptırılmıştır. Surları yaptıran Yunus hakkında ise Memluk kayıtlarında Birecik naibi Yunus el-Eşrefi olarak zikredilmiştir. H.894/1488 tarihinde Birecik naibidir. H. Safer 900/M. Kasım 1494 tarihinde vefat etmiştir (Abdulbasit Malatî, 2002, s.148., İbn Tolun, 1998, s.89., İbn İyas, 1982-1984, s.677). Meydan Kapısı'ndaki kitabede de Mısır Memluk Sultanı Kayıtbay'ın ismi geçmektedir. Sultan Kayıtbay 1482 yılında Fırat boyundaki kaleleri teftişe çıktığında, Birecik'teki kaleyi tamir ettirmiştir (Bostan, 1992,189). Bu nedenle M. 1482, 1483 ve 1484 yılında yaptırılmış üç kapı da Memluk dönemine ait kapılardır.

Kapıları, mimari ve süsleme özelliklerine göre değerlendirmiş, Meçan Kapısı, çok fazla tahrip olduğundan, herhangi bir değerlendirme yapmaya imkân vermemektedir. Kapıda sadece bir bordür içerisinde yer alan, kuşak şeklindeki, inşa ve bani kitabesi mevcuttur. Ancak kapıya ait eski bir fotoğraftan (Fot. 36), U şeklindeki giriş kapısında, köşelerde ve aralarda üst kısmında senkendazların yer aldığı ve yazı kuşağının üst kısmında bir madalyonun bulunduğu anlaşılmaktadır.

Urfa Kapısı yer yer tahrip olsa da yapının mevcut kısımları özgünlüğünü korumaktadır (Çiz.16). Kapının en önemli özelliği süslemeleridir.

Süslemeler, kapının doğu cephesinde görülmektedir. Cephede daire şeklindeki madalyonlarda ve cephenin duvarları boyunca uzanan bordürde, iri harflerle yazılmış yazılar yer almaktadır. Kapının üst kısmında iri mukarnas benzeri konsollarla yapılmış düzenlemeler ve bunların aralarında, dilimli sivri kemer, istiridye nişi, rozet ve palmetlerle yapılmış süslemeler bulunmaktadır. Giriş kapısının, en üst kısmında, dendane şeklinde bir taç kompozisyonu yer almaktadır. Giriş kapısının üzerindeki alınlıkta, kitabenin iki yanında palmet motifleri ve bunun üstündeki daire şeklindeki mühür kitabenin iki yanında, iri yapraklarla yapılmış süslemeler yer almaktadır. Esas giriş kapısının iki yanında, lentoya geçişi sağlayan yarım daire şeklindeki taşlarda, üçlü örgü kompozisyonu görülmektedir. Cephede girişin her iki tarafında, kitabe kuşağının ve mühür kitabelerinin üst kısmında, senkendazlar bulunmaktadır. Cephede hem mimari, hem de süsleme elamanı olarak yer alan senkendazlar, küçük, cumba şeklinde çıkmalardan oluşmaktadır.

Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'ndaki süslemelerin en yakın benzer örnekleri, Birecik surları üzerinde yer alan Alaburç'ta⁷ ve günümüzde mevcut olmayan Meydan Kapısı'nda⁸ görülmektedir (Fot. 37,39). Urfa Kapısı'nda ve Meçan Kapısı'nda(özgün durumunda) bulunan yuvarlak daire şeklindeki madalyonlar ve sur duvarı üzerindeki senkendazlar (Fot. 2, 36) şehir surlarının bir parçası olan Alaburç'da⁹ ve Meydan Kapısı'nda da görülmektedir(Fot. 37,39). Ortaçağ kalelerinin duvarlarının üst bölgelerinde ve özellikle kale kapılarında "senkendaz" ya da "Külhendaz" denilen hem işlevsel hem de dekoratif görünüme sahip öğeler sıklıkla görülmektedir (Parlak, 2010 s.17).

⁷ Alaburç olarak bilinen bu sur, aslında Fırat Nehri'nin kenarında iken, sahil yolu yapılırken nehir doldurulduğundan, günümüzde nehirden uzakta kalmıştır(Fot. 37,38).

⁸ Alaburç'un devamında şehir surlarının, doğruya doğru devam ettiği görülmekle birlikte, günümüzde surların bu kısmı da tahrip olduğundan, bu kısımda varlığı bilinen Meydan Kapısı mevcut değildir.

⁹ Alaburç'daki yuvarlak madalyon şeklindeki mühür kitabelerinde de Urfa Kapısı'ndaki mühür kitabelerle aynı şablon kullanılarak "*Zaferler babası Kayıtbay. Yüce efendimiz Sultan Melik Eşref. Zaferi aziz kalınsın*" yazılmıştır. Bu nedenle Alaburç'un da, Urfa Kapısı'yla, aynı tarihte inşa edilmiş olduğu kabul edilebilir.

Birecik şehir kapılarından, Meydan Kapısı, Meçan Kapısı ve özellikle de Urfa Kapısı'nda bulunan süslemelerin diğer benzer örnekleri, Kudüs surlarında ve surlar üzerinde yer alan Şam Kapısı'nda, Hayfa Kapısı'nda ve Aslanlı Kapı da görülmektedir. Kudüs'te Eski Şehir'in etrafını çevreleyen surların tarihi, Yebüsiler ve Kenâniler dönemlerine uzanmaktadır. el-Muazzam İsâ Eyyübî tarafından 1219 tarihinde yıkılmalarından itibaren Kudüs, üç yüz yıldan daha fazla bir süre surlardan yoksun kalmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde mukaddes yerleri muhafaza etmek, şehri yabancı istilacılar ve bedevilerden korumak için Eski Şehir olarak adlandırılan 868 dönümlük alanın etrafındaki bu surlar, Bizans ve Haçlılar döneminden kalan temeller üzerinde yeniden inşa edilmiştir. Yapı, otuz dört kule ve yedi çıkış kapısına sahiptir. Bu kapılar, Bâbu'l-Amûd, Bâbu'l-Halîl, Bâbu'l-Meğâribe, Bâbu'l-Esbât, Bâbu's-Sahire, Bâbu'n-Nebî Dâvûd ve Bâbu Meryem'dir(Köse, 2017,s.30). Özellikle Şam Kapısı'ndaki¹⁰, kapı kemeri, üst kısımlarda yer alan yuvarlak daire şeklindeki madolyanlar ve sur duvarı üzerindeki senkendazlar ve kapının üst kısmındaki dendane şeklindeki taç kompozisyonları, Urfa Kapısı ile benzerlik göstermektedir(Fot.40).

Sonuç olarak Urfa'nın Birecik İlçesinde, sur duvarları üzerinde bulunan(günümüzde mevcut olmayan Meydan Kapısı) Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı, Mısır Memluk Sultanı Kayıtbay devrinde, onun Birecik Naibi Yunus tarafından M.1483 ve 1484 yıllarında yaptırılmış, Memluk dönemi kapılarıdır. Surlar ve surlar üzerinde yer alan kapılar, tahrip olmuş olsa da, özellikle Urfa Kapısı, Birecik surları ve kapıları hakkında, kapıların dönem özellikleri ve süslemelerinin ne kadar zengin olduğu hakkında bir fikir vermektedir.

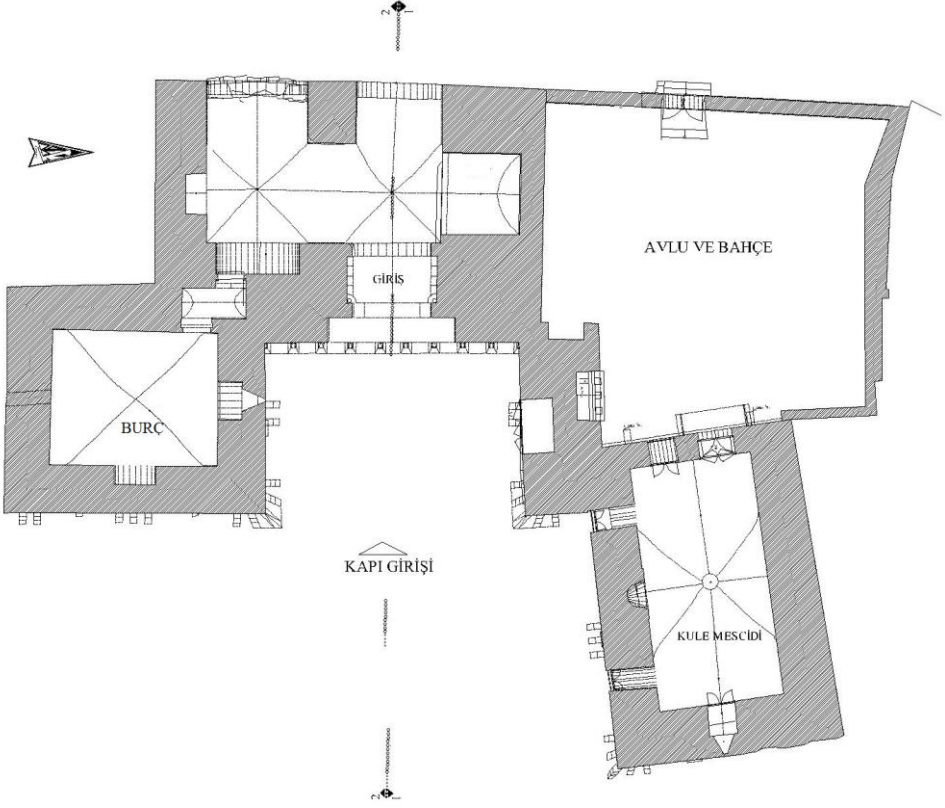
KAYNAKÇA

- Abdulbasit Malatî (2002). Neylu'l-Emel fi Zeylu'd-Duvel, thk. Ömer Abdulsalam Tedmüri, Beyrut: C.8, s.148.
- Ayverdi, İ. (2006). Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Yay C.3, s.2732.
- Bostan, İ. (1992). "Birecik", DİA İslam Ansiklopedisi Ankara: C.6: s.187-189.
- İbn İyas (1982). Bedayiu'z-Zuhur fi Vekayiu'd-Duhur, nşr. Muhammed Mustafa, Kahire: C.2, s.677.
- İbn Tolun (1998), Mufakehetu'l-Hillan fi Havadisi'z-Zaman, nşr. Halil el-Mansur, Beyrut: s.89.
- KÖSE, F. B. (2017). Osmanlı Dönemi Kudüs'ünde Mimari Çalışmaları. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 27-47. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksuifd/issue/29956/311046>
- Kurucu, M. (2006). XIII-XX Yüzyıllar Arasındaki Birecik'teki Mimari Eserler (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Kürkçüoğlu, C. (1996). Birecik. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Oppenheim, Max F. (1913). *Inschriften aus Syrien, Mesopotamien und Kleinasien gesammelt im Jahre 1899*, Leipzig: J.C. Hinrichs.
- Parlak, S. (2010). Osmanlı Öncesi Anadolu Kalelerinde Kapılar (Yayımlanmamış doktora tezi) İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Paydaş, K. ve Narin, Ö. (2022) Ortaçağ'da Türk Hâkimiyetinde Birecik Şehri Ve Tarihi Ehemmiyeti. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 56, 39-62. <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/issue/view/57> doi:10.21563/sutad.1221953
- Yılmaz, Ö.F. (Ed.). (2009). Vesika ve Fotoğraflarla Osmanlı Döneminde Kudüs. İstanbul: Çamlıca Yay.

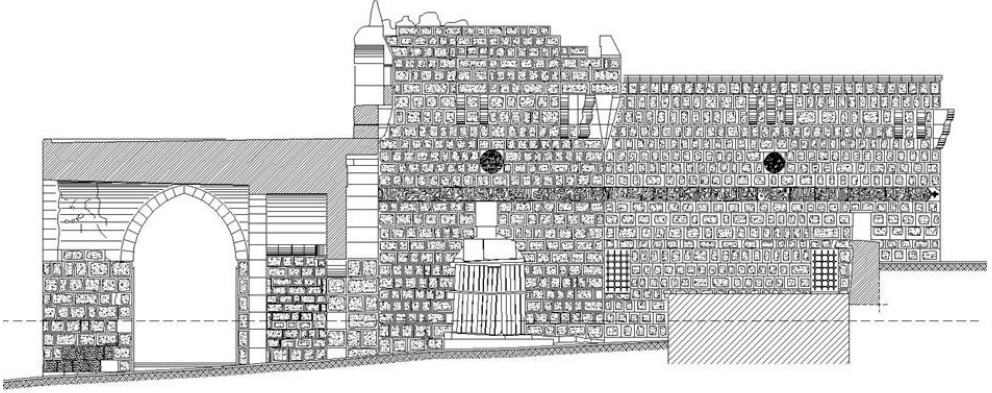
¹⁰ Bu kapı, Bâbu'l-Amûd, Dımaşk ve Nasr Kapısı olarak da adlandırılmaktadır.

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

ÇİZİMLER

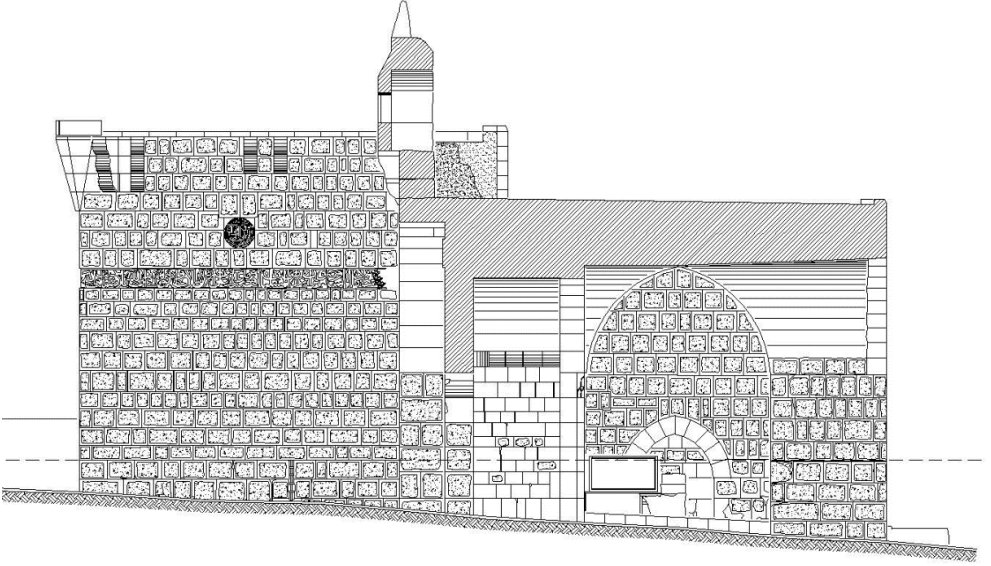

Çizim 1. Urfa Kapısı –Plan (Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden¹¹)

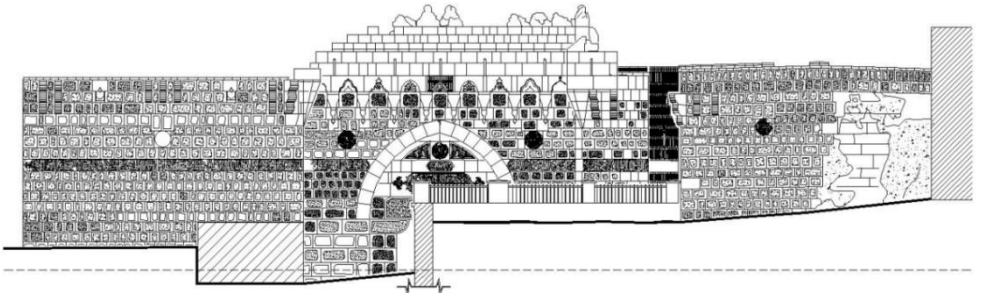

Çizim 2. 1-1 Kesiti

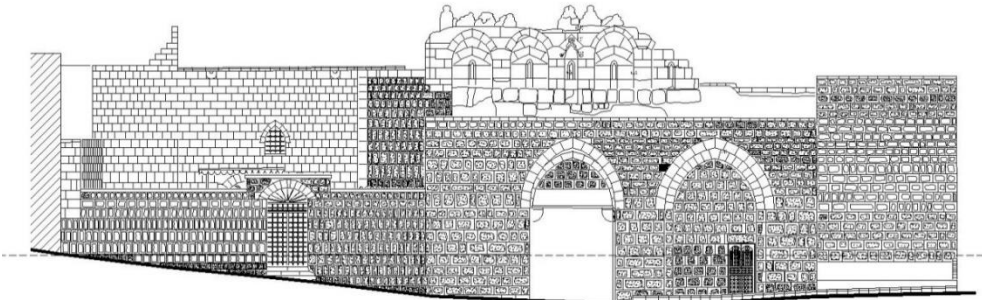
¹¹ Urfa Kapısı'na ait çizimlerin tamamı, Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden alınmış olup, Mehmet Pekcan Işık'a ait çizimlerdir.

Çizim 3. 2-2 Kesiti

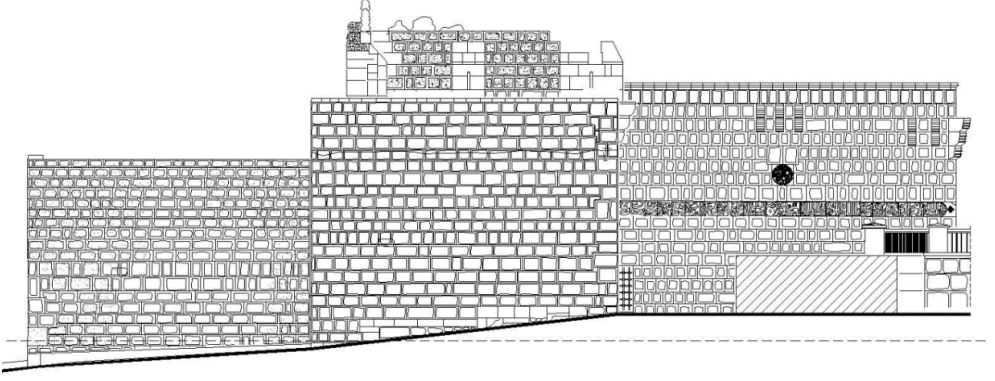

Çizim 4. Doğu Cephesi

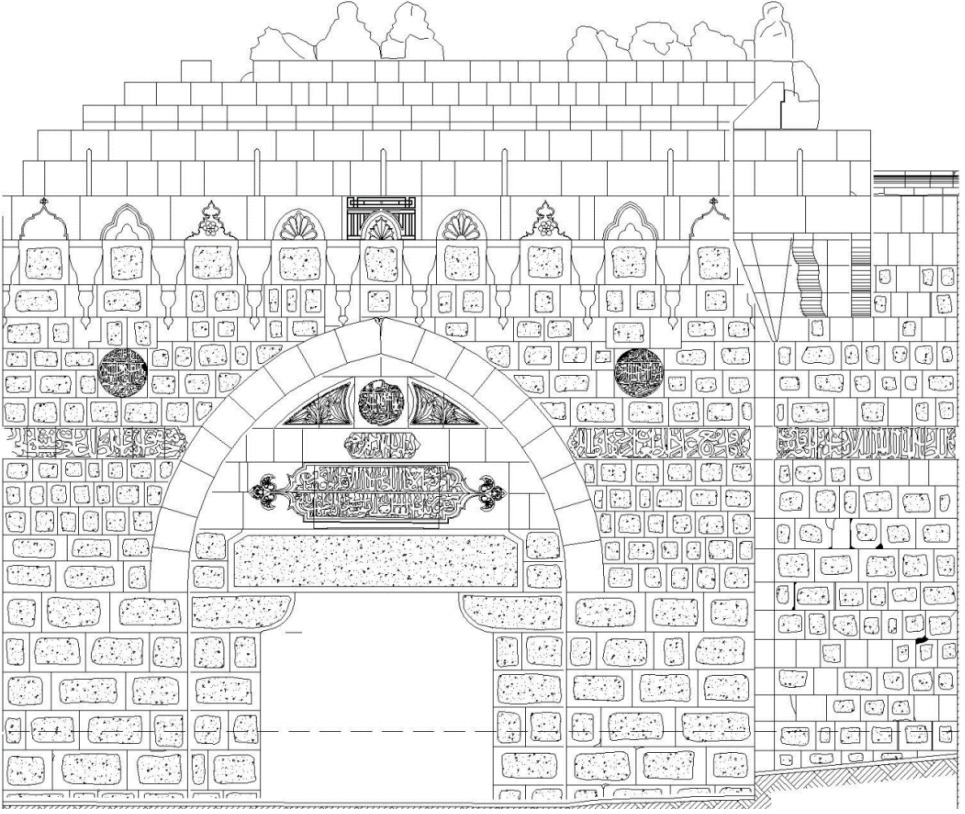

Çizim 5. Batı Cephesi

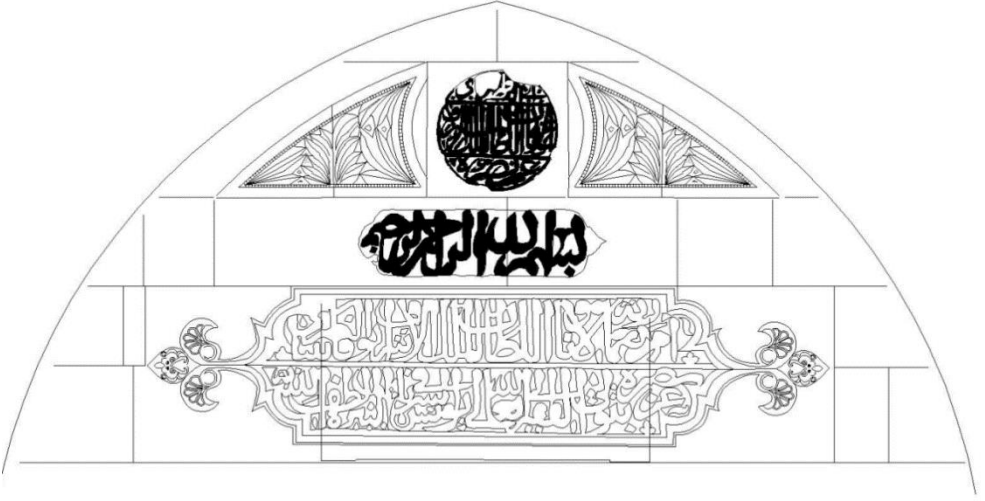
Birecik Sur Kapularından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

Çizim 6. Güney Cephesi

Çizim 7. Doğu Cephesi-Giriş Kapısı-Detay

Çizim 8. Giriş Kapısı - Kitabeler

Çizim 9. Mühür Kitabe-Madalyon

Çizim 10. Kuşak Kitabe

Çizim 11. Kuşak Kitabe

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

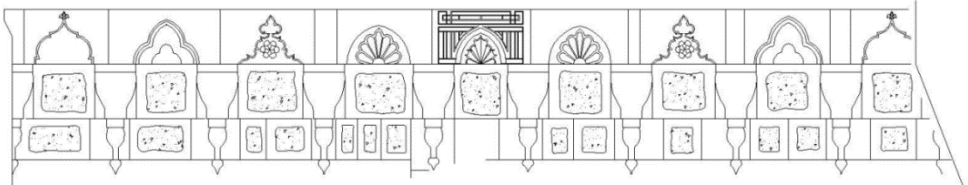
Çizim 12. Kuşak Kitabe

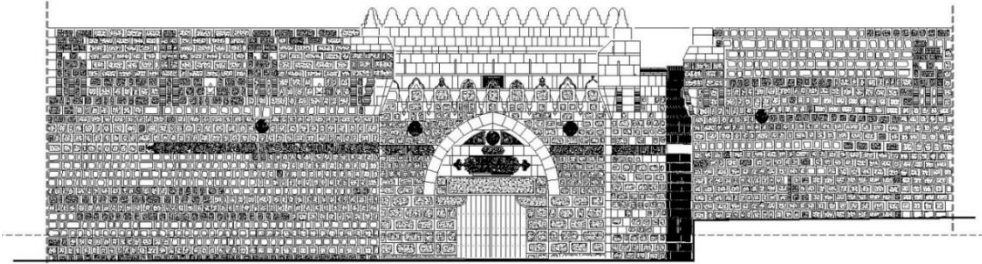
Çizim 13. Kuşak Kitabe

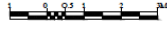
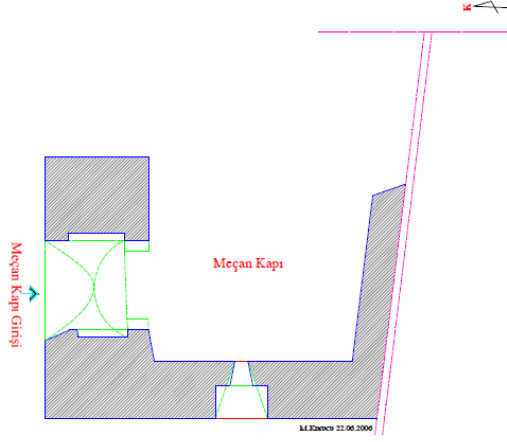
Çizim 14. Kuşak Kitabe

Çizim 15. Mukarnas Düzenlemesi ve Süsleme Kemerleri – Detay

Çizim 16. Doğu Cephesi – Restitüsyon

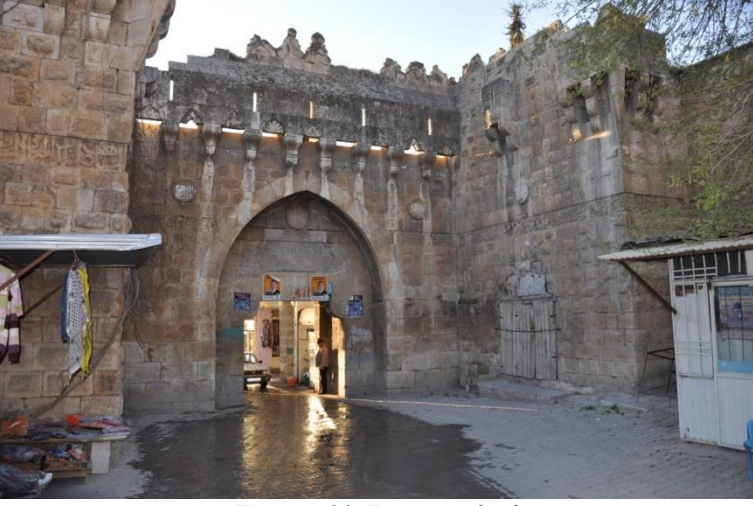
Çizim 17. Meçan Kapı (M.Kurucu)

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Urfa Kapısı - Doğu Cephesi

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

Fotoğraf 2. Doğu Cephesi

Fotoğraf 3. Batı Cephesi

Fotoğraf 4. Batı Cephesi-Giriş Kısmı

Fotoğraf 5. Kule Mescidi

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

Fotoğraf 6. Kule Mescidi-Harim

Fotoğraf 7. Giriş Kapısı

Fotoğraf 8. Giriş Kapısı – Alınlık, Kitabeler

Fotoğraf 9. Giriş Kapısı – Üst Kısım

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

Fotoğraf 10. Giriş Kapısı – Üst Kısım, Mukarnas Benzeri Konsollar ve Süslemeler

Fotoğraf 11. Konsollar ve Süslemeler - Detay

Fotoğraf 12. Korsollar ve Süslemeler – Detay

Fotoğraf 13. Süsleme Kemerini

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

Fotoğraf 14. En Üs Kısımdaki Dendana Şeklindeki Süslemeler – Detay

Fotoğraf 15. Mühür Kitabe- Madalyon

Fotoğraf 16. Kuşak Kitabe

Fotoğraf 17. Kuşak Kitabe

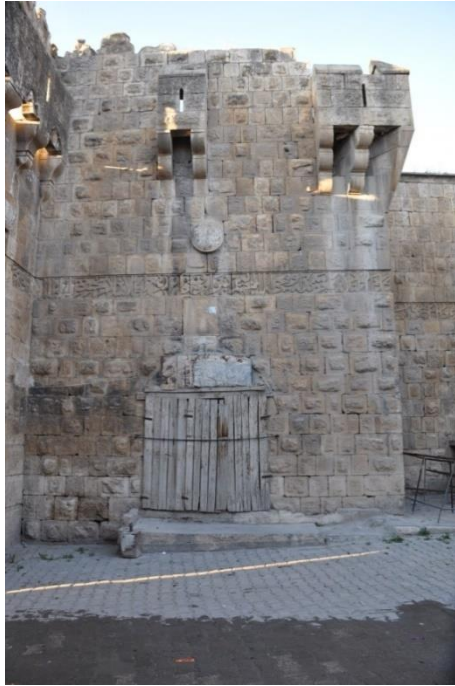

Fotoğraf 18. Kuşak Kitabe – Yazı, Detay

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

Fotoğraf 19. Kuşak Kitabe – Yazı, Detay

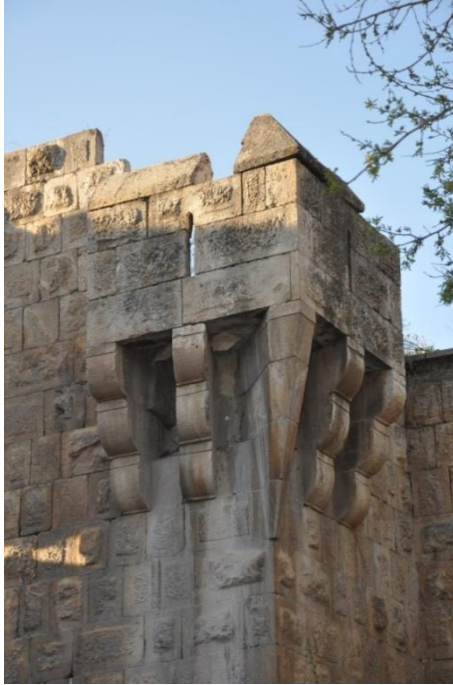

Fotoğraf 20. Asıl Giriş Kapısının Kuzey Tarafı ve Senkendazlar

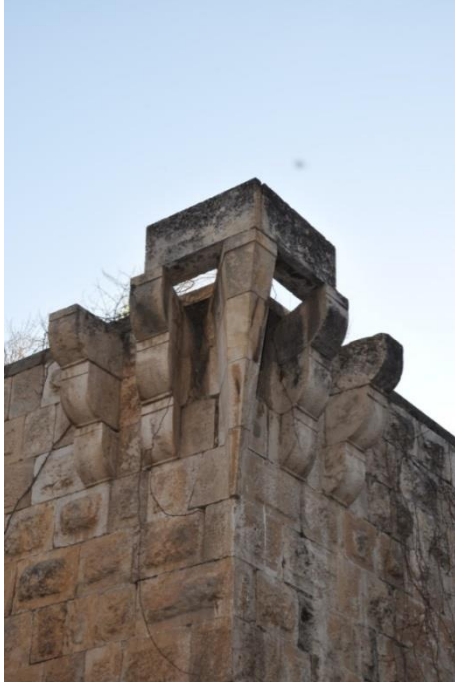

Fotoğraf 21. Asıl Giriş Kapısının Güney Tarafı

Fotoğraf 22. Senkendazlar

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

Fotoğraf 23. Senkendazla
r

Fotoğraf 24. Senkendazlar

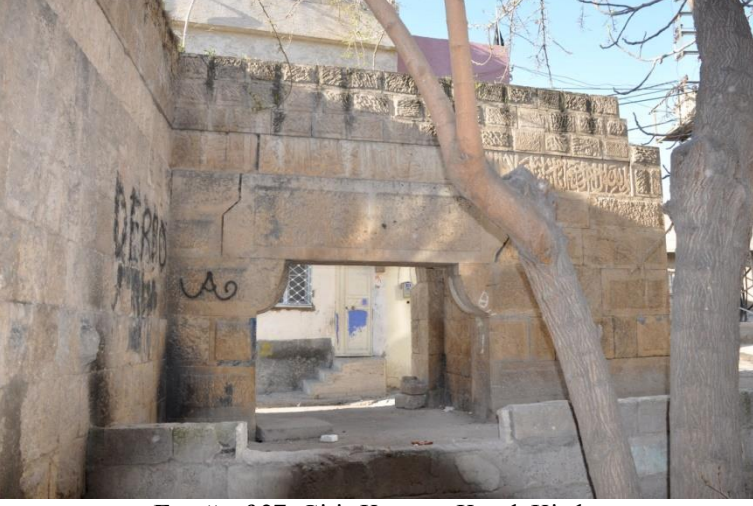

Fotoğraf 25. Meçan Kapısı – Doğu Tarafı

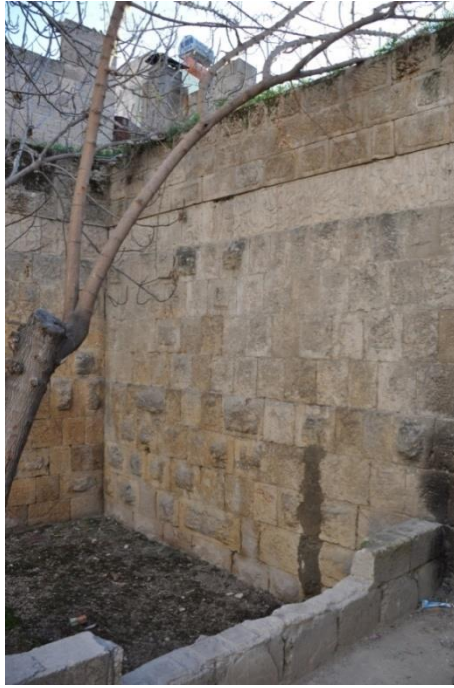

Fotoğraf 26. Giriş Kapısı – Kuşak Kitabe

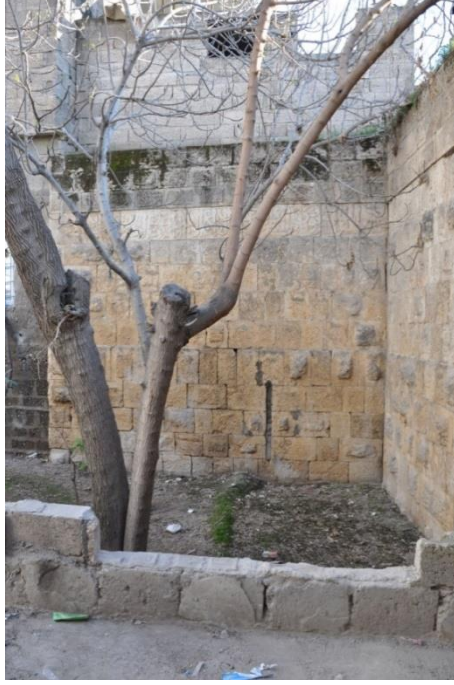
Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

Fotoğraf 27. Giriş Kapısı – Kuşak Kitabe

Fotoğraf 28. Meçan Kapısı

Fotoğraf 29. Meçan Kapısı

Fotoğraf 30. Meçan Kapısı – Arka Cephe, Kuzeybatı Köşesi

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

Fotoğraf 31. Giriş Kapısının Arka Tarafı

Fotoğraf 32. Batı Cephesi(Kapının Arka Cephesi) Niş ve İçerisindeki Mazgal Pencere

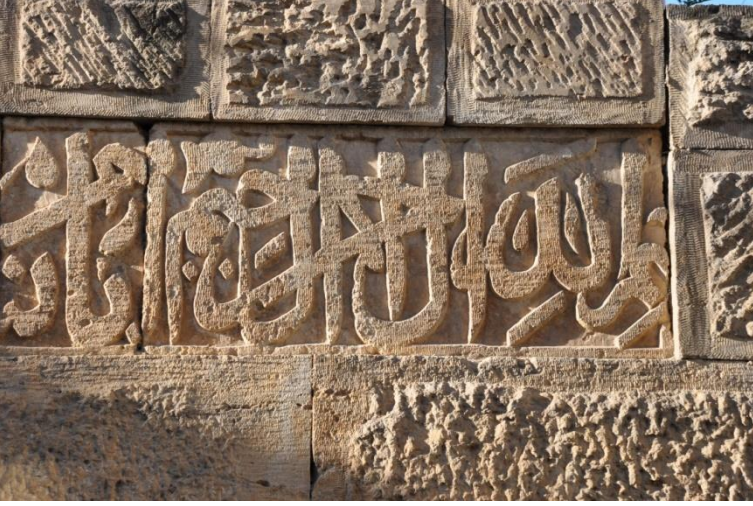

Fotoğraf 33.Kuşak Kitabe

Fotoğraf 34 . Kuşak Kitabe -Detay

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

Fotoğraf 35. Kuşak Kitabe –Detay

نقشیه بکده دردی جنبه فیسی

Fotoğraf 36. Meçan Kapısı (Vâdi-i Ceng Kapısı–İstanbul Üniversitesi Nadir Esreler Küt.; II, Abdülhamit Albümü, 90434/20 numaralı fotoğraf) (Parlak, 2010 s.182)

Fotoğraf 37. Alaburç

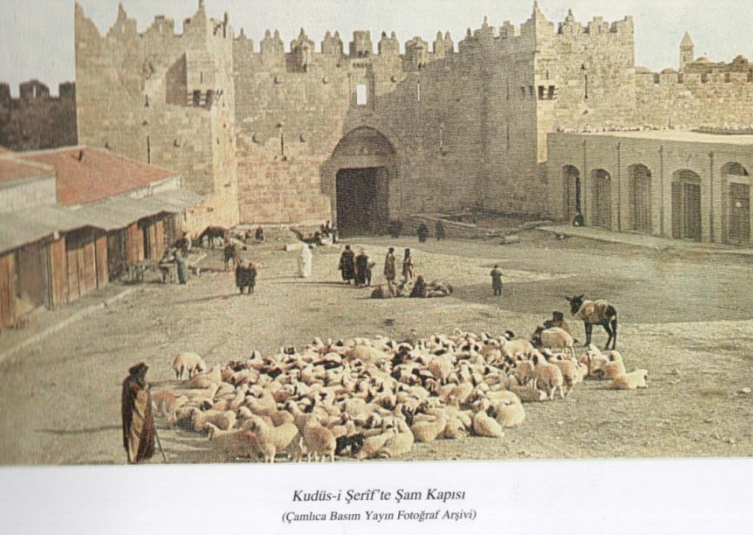

Fotoğraf 38. Alaburç (Oppenheim, 1899)

Birecik Sur Kapılarından, Urfa Kapısı ve Meçan Kapısı'nın Mimari Olarak...

Fotoğraf 39. Meydan Kapısı (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Albümü 90434/7 numaralı fotoğraf) (Parlak, 2010 s.187)

*Kudüs-i Şerif'te Şam Kapısı
(Çamlıca Basım Yayın Fotoğraf Arşivi)*

Fotoğraf 40. Kudüs - Şam Kapısı